

3. Miscellanea Patristica in memoriam Joannis Czuj, ed.
V.Myszor-Ae.Stanula,SACH 2,Warszawa 1980, ATK s.287

To dzieło zbiorowe opublikowane przed pięcioma laty warto przypomnieć ze względu na osobę, której zostało dedykowane. W przyszłym bowiem roku przypada setna rocznica urodzin ks.prof. Jana Czuj /20 V 1886/, najwybitniejszego polskiego patrologa okresu międzywojennego, powiązanego z dwoma znaczącymi ośrodkami myśli patrystycznej - Katolickim Uniwersytetem Lubelskim i Akademią Teologii Katolickiej. Stanowi ono drugi tom zapoczątkowanej w 1979 r. przez Katedrę Patrologii ATK serii wydawniczej "Studia Antiquitatis Christianae" i zawiera obok krótkiego wstępu łacińskiego i wykazu skrótów oraz końcowego indeksu autorów starożytnych /s.281-282/ i nowożytnych /s.283-287/ - bibliografię prac ks.J.Czuj i 13 naukowych przyczynków, spośród których dwa pisane są po łacinie, dwa w jęz. francuskim, jeden po włosku, a reszta w jęz. polskim z obcojęzycznymi streszczeniami. Jest to pierwsze pośmiertne, a drugie z kolei /w 1971 r. "Studia Theologica Varsaviensia" poświęciły swój pierwszy 480-stronicowy zeszyt odchodzącemu na emeryturę ks.prof. M.Michalskiemu/ pisemne homagium wybitniejszych znawców starożytności chrześcijańskiej poświęcone polskiemu patrologowi. Doczekało się już ono nawet paru recenzji zagranicznych /np. "Bulletin de Théologie ancienne et médiévale" 13/1984/532-533/.

Trudno tu omawiać wszystkie tego tomu artykuły o zróżnicowanej tematyce, trzeba je jednak przynajmniej wymienić i dorzucić kilka uwag. Pierwszy artykuł pt. "De notione civitatis Dei apud Sanctum Irenaeum /Adv.Haer. 5,35,2/" ks. Bogdana Czesza zajmuje się określeniem Civitas Dei w pismach św.Ireneusza. Stanowi on przypuszczalnie fragment jakiejś większej dysertacji /doktorskiej? - szkoda, że nie jest to zaznaczone/ i budzi szczególne zainteresowanie znających problematykę Civitas Dei tylko z pism św.Augustyna, którego postać z takim staraniem przybliżał polskiemu czytelnikowi ks.Czuj. Do tematyki augustyńskiego Civitas Dei nawiązuje w dalszych partiach omawianego tomu Tadeusz Kotula.

W drugim z kolei artykule również w języku łacińskim /który jak autor zaznacza jest streszczeniem pracy doktorskiej napisanej w Rzymie w 1976 r. pod kierunkiem prof.Calogero Riggi/,

ks. Franciszek Drączkowski rozważa proces kształcenia i wychowania człowieka-chrześcijanina według Klemensa Aleksandryjskiego, który pragnął go uchronić przed fałszywą gnozą i doprowadzić do prawdziwej paidei, będącej w rozumieniu aleksandryjskiego Nauczyciela szczytem możliwości poznawczych kierującego się wiarą człowieka. Artykuł ten pt. "Qua paideia Clemens Alexandrinus imbutus appareat in animadvertenda falsa gnosi", zajmujący 47 stron /ss.37-83/, w przeciwieństwie do pierwszego, pozbawiony jest bibliografii.

Krótki artykuł Barbary Filarskiej pt. "Le structure architectonique des baptistères au IV siècle" /ss.84-88/ przypomina, że architektura baptysteriów może nam również odsłonić różne lokalne tradycje pierwotnego chrześcijaństwa.

Ks. Jan J.Górny w artykule pt. "La preghiera e l'eucharistia nelle comunità monastiche alla luce degli scritti di San Girolamo" /ss.89-109/ przedstawia różne formy życia modlitewnego i eucharystycznego we wspólnocie monastycznej w świetle pism św.Hieronima.

Tytus Górski w artykule pt. "La terminologie de la messe chez Saint Grégoire le Grand" /ss.110-127/ rozważa z punktu widzenia leksykograficznego określenie mszy św. w pismach św.Grzegorza Wielkiego, dochodząc do wniosku, że termin "Missa" nie tyle oznaczał samą istotę eucharystii, co skupiał uwagę na zewnętrznych czynnościach kapłana i był bliski słowu "processio".

Maria Józefowicz-Dzielska w artykule pt. "Vita Apolonii Filostrata i jej związki z literaturą wczesnochrześcijańską" /ss.128-136/ omawia stan badań nad związkami z literaturą wczesnochrześcijańską dzieła "Vita Apolonii Tyanei" Flawiusza Filostrata II z Lemnos, poświęconego życiu taumaturga i proroka pogańskiego Apoloniusza z Tiany /4-96/, opublikowanego po 217 r.n.e.

Wspomniany już artykuł Tadeusza Kotuli pt. "Civitas Dei i Civitas terrena w społeczeństwie północnoafrykańskim doby św. Augustyna" ukazuje funkcjonowanie tych pojęć w świadomości społeczeństwa północnoafrykańskiego, patrzącego na upadek Rzymu niszczonego przez barbarzyńców. Podstawą źródłową dla Autora są nie tylko dzieła literackie, lecz także bogata epigrafika północnoafrykańska.

Marek Krawiecki w artykule pt. "Ks. Józef Bilczewski, archeolog, badacz wczesnochrześcijańskiej ikonografii" stanowiącym fra-

gmenty pierwszego rozdziału pracy magisterskiej /Ks. Józef Bilczewski - badacz wczesnochrześcijańskiej ikonografii Eucharystii, pisana w 1977 r. pod kierunkiem doc. dra hab. Tadeusza Dobrzeńckiego/ omawia na stronach 163-193 wkład arcybiskupa Bilczewskiego do archeologii i ikonografii wczesnochrześcijańskiej. Arcybiskup Bilczewski wyniósł ze swoich studiów przekonanie, że archeologia i ikonografia wczesnochrześcijańska ułatwiają w dużym stopniu poznanie wiary pierwotnego Kościoła, gdyż dostarczają materialnego świadectwa dogmatom wyznawanym przez pierwsze pokolenia chrześcijan. To nastawienie przejawia się również w jego pismach zebranych przez autora artykułu. Ks. Stanisław Longosz w artykule pt. "Argument patrystyczny w okresie sporów ariańskich /318-362/" ss. 196-211 udowadnia, że argumentem patrystycznym zaczęto się posługiwać już pół wieku wcześniej, niż to się na ogół przyjmuje, bo już podczas sporów ariańskich. Swoje wywody autor streszcza w jęz. angielskim.

Słowem pociechy dla zasmuconych nagłym odejściem ś.p. prof. Leokadii Małunowiczówny stał się jej artykuł pt. "Listy konsolacyjne Teodoretą z Cyru", w których tenże Biskup pociesza swoich korespondentów po śmierci członków rodziny lub w innych nieszczęściach. Artykuł ten wydany pośmiertnie zamyka nie tylko serię publikacji Autorki na temat konsolacyjnych listów Ojców Kościoła, ale również rozpoczęte przez nią po raz pierwszy przekłady pism Biskupa z Cyru na język polski /por. STCh 2, 325-226/.

Na stronach 244-259 ks. Antoni Młotek w artykule pt. "U źródeł chrześcijańskiego rygoryzmu moralnego" sygnalizuje reprezentantów i źródła rygoryzmu w postępowaniu i interpretacji prawa moralnego w zachodnim chrześcijaństwie, wymieniając po kolei enkrytyzm Tacjana, tertuliańską niechęć chrześcijan do świata, integryzm Hipolita i rygor pokutny Nowacjana. Podkreśla też stanowczość władz Kościoła starających się utrzymać równowagę w tej dziedzinie.

Lesław Morawiecki w artykule pt. "Bustum Caesaris" /ss. 261-265/ śledzi ewolucję znaczenia słowa "bustum": ze stosu, na którym palono zwłoki zmarłego - na ołtarz lub część ołtarza, na którym palono kadzidło. Posuwa tezę, że proces ten zaczął się po śmierci Cezara, a utrwalił u pisarzy chrześcijańskich z IV i V wieku.

Ostatnim studium omawianego przez nas dzieła jest artykuł

ś.p. Biskupa Wincentego Urbana pt. "Zainteresowania patrystyczne kanoników Kapituły Katedralnej we Wrocławiu w XVII wieku" /ss.266-279/. Analizując katalogi oraz proveniencję książek autor doszedł do wniosku, że dzieła Ojców Kościoła cieszyły się dużą poczytnością zarówno wśród wielu biskupów wrocławskich, jak i kanoników kapituły katedralnej, którzy stanowili rzeczywiście elitę umysłową Kościoła na Śląsku.

Tom zawiera 7 stron indeksu, w którym osobno wyliczono wspomnianych na kartach tomu autorów starożytnych i Ojców Kościoła, a następnie wspomnianych lub cytowanych autorów późniejszych i współczesnych z pominięciem nazwisk autorów artykułów.

Okazją do poświęcenia omawianego dzieła pamięci ks. J.Czuja było - jak stwierdzają w przedmowie jego redaktorzy - 25-lecie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, której był on organizatorem i pierwszym rektorem.

Należy wyrazić radość, że nareszcie podobnymi dziełami zaczęto w Polsce czcić również patrologów i doceniać ich wysiłek. Jak już wspomniano na wstępie, uczczono za życia ks.M.Michalskiego oddzielnym zeszytem "Studia Theologica Varsaviensia", w ubiegłym roku ks.A.Bobera przez specjalny, podwójny numer "Vox Patrum" /z. 6-7/, a jak mi wiadomo, podobne numery przygotowuje się ks.Wojciechowi Kani i ks.Wacławowi Eborowiczowi.

Szkoda tylko, że Miscellanea poświęcone ks.J.Czujowi nie są lepiej dopracowane pod względem graficznym /zbyt mały nieczytelny druk/. Odczuwa się wyraźnie brak bibliografii przy artykułach z wyjątkiem pierwszego oraz krótkich polskich streszczeń przy artykułach obcojęzycznych, pożytecznych dla przeciętnego czytelnika, a nie obniżających poziom naukowego wydawnictwa.

Zasadniczym jednak mankamentem omawianego tomu jest brak życiorysu postaci, której książka jest dedykowana oraz umieszczenie "Materiałów do bibliografii prac ks.Jana Czuja /1886-1957/" zebranych przez Cz.Mazura na stronach 236-247, a nie na początku tomu. Braki te stawiają w cieniu osobę, której księgę dedykowano. Pewnym uzupełnieniem tego mankamentu mogą być jego życiorysy publikowane w "Tarnowskich Studiach Teologicznych" 8/1981/ 357-364 oraz w III tomie "Encyklopedii Katolickiej" /kol. 926-927/ i w V tomie "Słownika Polskich Teologów Katolickich" w opracowaniu

Ks. W.Kani, oraz ostatnio w 25 numerze "Kierunków" z 1985 r. /23 VI 1985/ w serii - Uczeń w sutannach - pt. "Ks. Prof.Czuj kapłan społecznik naukowiec" w opracowaniu Czesława Mazura.

Należy wyrazić życzenie, aby ktoś wreszcie opracował działalność patrystyczną ks.J.Czuja z okresu jego pracy na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim /1922-1929/, co byłoby dalszym przyczynkiem do historii polskiej patrystyki.

Miscellanea dały niewątpliwie impuls do intensywniejszego zajęcia się postacią ks.prof. J.Czuja, czego dowodem wspomniane już biogramy i artykuły. Miejmy nadzieję, że w najbliższym czasie doczekamy się nie tylko pełnej bibliografii prac ks.J.Czuja, którą ostatnio starał się skompletować na łamach "Biuletynu Patrystycznego" publikowanego w "Collectanea Theologica" Czesław Mazur, ale i dojrzałej monografii, na którą ta Postać zasłużyła. Był on bowiem, jak pisał J.M.Szymusiak, "jedynym teologiem tego okresu zasługującym na miano patrologa, który w sposób decydujący zaważył na losach rozwoju polskiej patrologii ... Można wysuwać uzasadnione zastrzeżenia co do wartości naukowej niejednej jego pracy, ale nikt mu nie odmówi pierwszego miejsca na polu patrystyki polskiej w okresie międzywojennym ... Nawet jeśli ks.Czuj nie zdawał sobie jasno sprawy z właściwego zasięgu swojej pracy, to jednak nie ulega wątpliwości, że utorował drogę dalszym badaniom patrystycznym, które rozpoczęto na większą skalę, z zaangażowaniem całych zespołów, w następnym okresie" /Zarys dziejów patrystyki, W: Dzieje teologii katolickiej w Polsce, t.3, cz.1, Lublin 1976, 95-96/.

Ks. Ryszard Banach - Zegiestów Zdrój

4. O.Jacek Salij OP, Rozmowy ze św.Augustynem. Poznań 1985, Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów "W Drodze" s.256

W Wydawnictwie Polskiej Prowincji Dominikanów "W drodze" ukazała się książka pt. "Rozmowy ze św.Augustynem". Rzecz tę można snadnie nazwać bestselerem. Forma "Rozmów" dała Autorowi szerokie możliwości związania w całość tak dłuższych, jak i krótkich wypo-